

Provincial Hero Worship Incantations: A Study of Folk Beliefs and Cultural Functions of Thais

บทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัด: การศึกษาคติความเชื่อ และบทบาทหน้าที่ทางวัฒนธรรมของคนไทย

Prasirt Runra

ประเสริฐ รุณรา

Faculty of Liberal Arts, Thammasat University, Thailand

Corresponding author

e-mail: prasirt.r@arts.tu.ac.th

Received 08-09-2025**Revised** 24-11-2025**Accepted** 29-11-2025**Doi:** 10.69598/artssu.2026.5742.**How to Cite:**

Runra, P. (2026). Provincial Hero Worship Incantations: A Study of Folk Beliefs and Cultural Functions of Thais. *Journal of Arts and Thai Studies*, 48(1), E5742 (1-20).

Keywords: folklore studies, functions, cultural practices, provincial hero worship incantations

คำสำคัญ: คติชนวิทยา, บทบาทหน้าที่, วิถีวัฒนธรรม, บทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัด

Abstract

Background and Objectives: The provincial hero worship incantation is a newly emergent literary form that has developed within the past three decades. Characterized by the use of literary language imbued with sacred connotations, it is composed either in Pali, employing formal grammatical structures, or culturally adapted forms within the Thai tradition, including refined Thai verse. The study of such incantations illuminates prevailing belief systems and the cultural roles of Thais. This research aims to analyze provincial hero worship incantations in relation to belief systems and to analyze the roles and functions of provincial hero worship incantations.

Methods: This study employs folkloristic fieldwork methods, including photographic documentation of provincial hero worship plaques and interviews with ritual practitioners responsible for the annual commemoration ceremonies. Data were collected during the period 2023–2025.

Results: The texts display three main structures: 1) invocation of the Triple Gem or other sacred entities, 2) summoning of the heroes' spirits and praise of heroic deeds, and 3) the offering of ritual items and the seeking of blessings. In the analysis of the relationship between language and ritual as manifested in provincial hero worship incantations, three types of relationships were identified: 1) the connection between Thai national history and provincial heroes, 2) the interaction between supernatural power and humans, and 3) the functional of sacred elements in binding communities. Functionally, the incantations serve both psychological and social purposes. The continued existence of provincial hero worship incantations is attributed to the cultivation of local identity and the cultural value of symbolic kinship affiliation in Thai culture.

Application of this study: This research supports efforts to inscribe provincial hero worship practices as intangible cultural heritage under the domains of social practices, rituals, customs, and festivals. The analysis of provincial hero worship incantations and the ritual functions associated with belief systems may help to reflect shifts in worship practices, revealing a transition from community-based traditions to contexts in which governmental agencies play an increasingly significant role.

Conclusions: The analysis of provincial hero worship incantations enhances understanding of Thai belief systems and their cultural functions, as well as the factors underpinning their continuity. This study serves as a reflection of the forms and characteristics of beliefs concerning supernatural power, which constitute a deeply rooted belief culture in Thai society, with Buddhism functioning as an outer framework that envelops and shapes these beliefs.

บทคัดย่อ

ที่มาและวัตถุประสงค์: บทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดเป็นคำประพันธ์ที่เกิดขึ้นในระหว่างช่วงเวลาประมาณสามทศวรรษที่ผ่านมา บทประพันธ์บทบูชาวีรบุรุษมักมีการใช้ภาษาวรรณศิลป์ตามขนบภาษาศักดิ์สิทธิ์ด้วยการจนาเป็นภาษาบาลีทั้งตามหลักไวยากรณ์ หรือภาษาบาลีตามขนบไทย และยังพบการประพันธ์เป็นภาษาไทยด้วย ทั้งนี้ การศึกษาบทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดทำให้เข้าใจคติความเชื่อ และบทบาทหน้าที่ทางวัฒนธรรมของคนไทย งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์บทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดที่สัมพันธ์กับคติความเชื่อและเพื่อวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของบทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัด

วิธีการศึกษา: งานวิจัยนี้ใช้วิธีวิทยาภาคสนามทางคติชนวิทยา โดยมีการบันทึกภาพป้ายบทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดด้วยตนเอง และสัมภาษณ์ผู้ประกอบการพิธีบวงสรวงวีรบุรุษประจำจังหวัดในงานประจำปี โดยเก็บข้อมูลระหว่าง พ.ศ. 2566-2568

ผลการศึกษา: บทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดมีโครงสร้างหลัก 3 ส่วน คือ 1) การนมัสการคุณพระรัตนตรัยหรือการอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ 2) การอัญเชิญดวงวิญญาณและการสรรเสริญคุณูปการวีรบุรุษ และ 3) การถวายสิ่งสักการะและการขอพร ในด้านการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับพิธีกรรมที่ปรากฏในบทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดพบความสัมพันธ์ 3 ประการ ได้แก่ 1) ความสัมพันธ์ระหว่างประวัติศาสตร์รัฐชาติไทยส่วนกลางกับวีรบุรุษประจำจังหวัด 2) ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจศักดิ์สิทธิ์กับมนุษย์ และ 3) ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับการยึดโยงผู้คนในสังคม ส่วนการวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ พบว่าบทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดมีบทบาทหน้าที่ทางด้านจิตใจในระดับปัจเจกบุคคลและบทบาทหน้าที่ทางสังคม ส่วนปัจจัยในการดำรงอยู่ของบทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัด พบว่าเป็นผลมาจากการปลูกฝังสำนึกท้องถิ่นนิยมและค่านิยมการฝากตัวเป็นลูกหลานในวัฒนธรรมไทย

การประยุกต์ใช้: งานวิจัยนี้จัดทำขึ้นเพื่อสนับสนุนแนวคิดการขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ด้านแนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณี และเทศกาล การวิเคราะห์บทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดและบทบาทหน้าที่ของบทบูชาที่สัมพันธ์กับคตินิยมเชื่ออาจช่วยสะท้อนให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของชนบทการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เปลี่ยนจากภาคประชาชนไปสู่การที่หน่วยงานภาครัฐมีบทบาทสำคัญ

บทสรุป: การวิเคราะห์บทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดทำให้เข้าใจคติความเชื่อ และบทบาทหน้าที่เชิงวิถีวัฒนธรรมของคนไทย รวมถึงปัจจัยในการดำรงอยู่ของบทบูชาวีรบุรุษ งานวิจัยนี้ถือเป็นภาพสะท้อนรูปแบบและลักษณะทางความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติซึ่งเป็นวัฒนธรรมความเชื่อที่ฝังรากลึกในสังคมไทยโดยมีอิทธิพลของพุทธศาสนาเป็นเปลือกห่อหุ้มอยู่ภายนอกอีกชั้นหนึ่ง

บทนำ (Introduction)

วีรบุรุษประจำจังหวัดของไทยในทางความเชื่อถือว่าเป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์ผู้มีบทบาทสำคัญในการปกป้องคุ้มครองผู้คนในผืนแผ่นดินและรักษาความสงบสุขของชุมชน วีรบุรุษเหล่านั้นอาจจะเป็นกษัตริย์ ผู้นำท้องถิ่น นักรบ หรือขุนนางผู้มีความกล้าหาญและวีรกรรมของบุคคลเหล่านั้นได้รับการเล่าขานผ่านตำนาน นิทานพื้นบ้าน และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ลักษณะของตำนานหรือเรื่องเล่าเหล่านั้นจึงถือว่าเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงความเคารพและศรัทธาของผู้คนในชุมชนที่มีต่อความเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของบุคคลผู้เป็นวีรบุรุษ ด้วยเหตุนี้เพื่อเป็นการเชิดชูเกียรติ หลายจังหวัดในประเทศไทยจึงมีการสร้างอนุสาวรีย์วีรบุรุษประจำจังหวัดให้เป็นศูนย์รวมทางจิตใจของคนในพื้นที่จนกลายเป็นอัตลักษณ์ร่วมในฐานะลูกหลานของวีรบุรุษในจังหวัดนั้น

การก่อกำเนิดของวีรบุรุษในท้องถิ่นเกิดจากการนำคนที่อยู่ในสำนึก ความทรงจำ ซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งบ้านเมือง ผู้ประกอบคุณงามความดีให้แก่ท้องถิ่นนั้น ๆ หรือมีคุณความดีระดับชาติสถาปนาให้กลายเป็นวีรบุรุษ วีรบุรุษเหล่านั้นอาจจะเป็นบุคคลที่มีตัวตนอยู่จริง หรือเป็นบุคคลในตำนานซึ่งอาจจะมีหรือไม่มีตัวตนก็ได้ แต่ผู้คนในท้องถิ่นเชื่อกันว่ามีอยู่จริง โดยมักจะมีการสร้างสิ่งสมมติแทนบุคคลนั้น ๆ เพื่อเคารพบูชา ระลึกถึง และอาจกลายเป็นผีประจำเมือง หรือเทพ (Eoseewong, 2004 : 83) ซึ่งโดยส่วนใหญ่ที่พบเห็นได้ง่ายก็คือการสร้าง “อนุสาวรีย์วีรบุรุษประจำจังหวัด” อาจกล่าวได้ว่าเพื่อตอกย้ำคุณค่าและความสำคัญของวีรบุรุษท้องถิ่น โดยมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมความภาคภูมิใจในท้องถิ่น และกระตุ้นจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์แก่เยาวชนและประชาชนในพื้นที่ อนุสาวรีย์เหล่านั้นมักตั้งอยู่ ณ จุดศูนย์กลางของเมือง เช่น หน้าศาลากลางจังหวัด หรือบริเวณที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ พื้นที่เหล่านั้นไม่เพียงเป็นสัญลักษณ์ทางกายภาพ แต่ยังเป็นพื้นที่ที่ประกอบพิธีกรรมทางวัฒนธรรมอย่างเป็นทางการของภาครัฐและภาคประชาชนร่วมกันอีกด้วย

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่าพิธีกรรมบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดส่วนใหญ่ได้พัฒนาขึ้นควบคู่กับการสร้างอนุสาวรีย์ โดยมักจัดขึ้นในวันสำคัญของท้องถิ่น เช่น วันวิโรชน วันครบรอบเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ หรือวันคล้ายวันสวรรคตหรือถึงแก่อสัญกรรมของวีรบุรุษนั้น ๆ พิธีกรรมเหล่านี้ประกอบด้วยการวางพวงมาลา การอ่านคำสดุดี และหัวใจสำคัญประการหนึ่งก็คือการประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ซึ่งจะต้องมี “บทบูชา” ที่มักได้รับการร้อยเรียงอย่างไพเราะด้วยกลวิธีทางวรรณศิลป์ และประกอบด้วยโครงสร้างเฉพาะที่คล้ายคลึงกันในหลายพื้นที่ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อยกย่องคุณความดีและสื่อสารให้ผู้ร่วมพิธีระลึกถึงคุณค่าทางด้านจิตวิญญาณของวีรบุรุษ

บทบูชาวีรบุรุษจึงมิใช่เพียงถ้อยคำแสดงความเคารพในพิธีกรรมของหน่วยงานราชการและประชาชนเท่านั้น หากแต่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนความเชื่อ และโครงสร้างความคิดของคนในชุมชน ตลอดจนยังสะท้อนภาษาวรรณศิลป์ตามชนบท ภาษาศักดิ์สิทธิ์ กล่าวคือโดยส่วนใหญ่จะเป็นการใช้ภาษาบาลี ทั้งนี้บทบูชาจำนวนมากจึงมีลักษณะคล้าย “บทสวด” หรือ “คำสดุดี” ซึ่งมักปรากฏรูปแบบการสื่อสารในลักษณะที่มีโครงสร้าง ได้แก่ การกล่าวนาม การยกย่อง การอัญเชิญ และการวิงวอน

โครงสร้างเหล่านี้สอดคล้องกับแนวคิดทางคติชนวิทยาเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมในฐานะสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และกระบวนการขับเคลื่อนอุดมคติสำนักท้องถิ่น

มีข้อสังเกตว่าบทบูชามักจะเป็นคำอ่านบาลีภาษาไทยที่มีการคัดลอกกันมาและมีผู้ทำเป็นป้ายถาวรเพื่อให้ผู้คนที่มาสักการะมีความสะดวกในการไหว้ ทั้งนี้บทบูชาเหล่านี้มักไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งคำบูชา แต่จากการอธิบายของเจ้าหน้าที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด กลุ่มส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ในพื้นที่ที่เป็นข้อมูลวิจัยอธิบายในทิศทางเดียวกันว่าการออกแบบบทบูชาอาจจะเกิดจากผู้มีความรู้ทางภาษาบาลีผสมผสานกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ผู้นำทางศาสนา เจ้าหน้าที่รัฐ และนักวรรณกรรมท้องถิ่นร่วมกันสร้างสรรค์ เนื่องจากตัวบทมีความสอดคล้องกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ภาษาในชุมชน และจารีตประเพณีของแต่ละจังหวัด ดังนั้นรูปแบบของตัวบทจึงมีทั้งความเป็นทางการและความเป็นพื้นบ้านปรากฏร่วมกัน โดยบางบทมีการผสมผสานรูปแบบโคลง กลอน คาถาท้องถิ่นและคำสอนในศาสนา ซึ่งการศึกษารูปแบบและหน้าที่ของบทบูชาดังกล่าวจะช่วยให้เข้าใจพลวัตของวัฒนธรรมร่วมสมัยในมิติที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ดังที่ Patton (2005 : 28) อธิบายว่า

“Language is not only a vehicle of communication but a means of harnessing and directing power. In the Vedic view, words especially those of the poets create, transform, and make efficacious the ritual world.”

สรุปได้ว่าภาษาที่ปรากฏในบทบูชาไม่ได้เป็นเพียงการสื่อสารธรรมดา แต่มีพลังศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถสร้างและทำให้พิธีกรรมสัมฤทธิ์ผลได้ จากแนวคิดของ Patton (2005) ทำให้เห็นได้ว่าบทบูชาวิบุรุษประจำจังหวัดมีความสำคัญในฐานะตัวบทศักดิ์สิทธิ์ที่สะท้อนมิติทางความเชื่อในบริบทสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นไทย

จากการสืบค้นเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบงานวิจัยของนักภาษาศาสตร์และนักมานุษยวิทยา เช่น Lord (1960) Parry (1971) และ Propp (1968) ได้ศึกษากลไกของการสร้างถ้อยคำซ้ำ (formulaic expression) โครงสร้างตำนาน (narrative structure) และบทบาทของตัวบทในพิธีกรรม (ritual function) โดย Lévi-Strauss (1964) ได้อธิบายถึงโครงสร้างสากลของความคิดมนุษย์ โดยเฉพาะคู่ตรงข้ามสามารถสะท้อนกระบวนการที่มนุษย์ใช้ทำความเข้าใจ โดยชี้ให้เห็นว่าตำนานทำงานเหมือน “ภาษา” ที่ประกอบด้วยหน่วยความหมายย่อย (mythemes) และความหมายที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยเหล่านั้น ไม่ใช่จากเรื่องเล่าใดเรื่องเล่าหนึ่งโดยลำพัง งานเล่มนี้จึงเป็นหลักฐานสำคัญว่าการเล่าเรื่องในวัฒนธรรมต่าง ๆ สามารถสื่อสารรูปแบบความคิดร่วมกันในระดับโครงสร้างลึกของมนุษย์ ส่วนในประเทศไทยมีการศึกษาบทบูชาทางศาสนาและพิธีกรรมบ้างแล้ว เช่น งานวิจัยของ Sri-on (2007) ศึกษาประณามบทและนิคมณฑลในวรรณคดีบาลี: แนวคิด รูปแบบ และภาษา ต่อมา Sri-on (2021) ศึกษาประณามบทพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ในอำเภอเมืองอุบลราชธานี ในประเด็นเกี่ยวกับแนวคิดและรูปแบบการสื่อสารความหมายในประณามบท ส่วนงานวิจัยเกี่ยวกับบทบูชาพบงานวิจัยของ Jien-suwan (2003) ศึกษาเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์บททำขวัญและพิธีทำขวัญของกลุ่มคนไทย ไทยพวน และไทยเขมร ที่จังหวัดฉะเชิงเทรา และงานวิจัยของ Makrudin (2023) ศึกษาอิทธิพลของพุทธชัยมงคลคาถาที่มีต่อสังคมไทย ผลการวิจัยส่วนหนึ่งพบว่าบทสวดดังกล่าวมีอิทธิพลต่อสังคมไทยทั้งในด้านความเชื่อและประติมาวิทยาด้วย ส่วนงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาการแปลวรรณกรรมที่รจนาด้วยภาษาบาลีที่มีชนบทวัฒนธรรมไทยพบงานวิจัยของ Runra (2004) ศึกษาเรื่องสังคีตยวต: ลักษณะภาษาและการประพันธ์ และ Vithidkul (2020) ศึกษาเรื่องมหายุทธการวงศ์: ราชาริชาตฉบับภาษาบาลี แต่อย่างไรก็ตามยังไม่มีงานวิจัยใดที่มุ่งวิเคราะห์บทบูชาวิบุรุษประจำจังหวัด ทั้งในมุมมองคติความเชื่อและบทบาทหน้าที่เชิงคติชนวิทยา

บทความนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อวิเคราะห์บทบูชาวิบุรุษประจำจังหวัด ทั้งในเชิงบทประพันธ์ในพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับคติความเชื่อ (poetry, ritual, and associational) โดยใช้แนวทางของ Patton (2005) และ บทบาทหน้าที่ (function) ผลการศึกษาอาจทำให้เข้าใจถึงบทบูชาวิบุรุษประจำจังหวัดว่ามีโครงสร้างการนำเสนอเนื้อหาอย่างไร ตลอดจนโครงสร้างเหล่านี้สัมพันธ์กับพิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนอย่างไร และตัวบทดังกล่าวทำหน้าที่อะไรในทางวัฒนธรรม การวิเคราะห์นี้จะช่วยขยายขอบเขตการศึกษาในศาสตร์ทางคติชนวิทยาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในมุมมองเกี่ยวกับพิธีกรรมร่วมสมัย รวมทั้งจะช่วยให้เห็นถึงพลังของถ้อยคำในการสร้างความหมายและกำหนดความสำคัญและความภาคภูมิใจในสังคมไทยปัจจุบันได้อีกด้วย

วัตถุประสงค์การศึกษา (Research Objectives)

1. เพื่อวิเคราะห์บทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดที่สัมพันธ์กับคติความเชื่อ
2. เพื่อวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของบทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดในพิธีบวงสรวงประจำปี

ขอบเขตการศึกษา (Scope of Study)

ผู้วิจัยเลือกจังหวัดแบบเจาะจง โดยคัดเลือกจากจังหวัดที่มีการบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดตามหนังสือชุดวัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณะและภูมิปัญญา โดยพิจารณาจากชื่อวีรบุรุษประจำจังหวัดที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นอันดับต้น ดังนั้นสัดส่วนร้อยละของจำนวนจังหวัดที่เก็บข้อมูลในแต่ละภาคจึงไม่จำเป็นต้องเท่ากัน เนื่องจากบางภูมิภาคมีจังหวัดที่จัดพิธีกรรมหลายจังหวัด ในขณะที่บางภูมิภาคมีจังหวัดที่จัดพิธีกรรมน้อย ดังนั้นในงานวิจัยนี้สัดส่วนของจังหวัดในแต่ละภาคจึงไม่ได้มีนัยสำคัญเรื่องตัวแทนภาค

ทั้งนี้ผู้วิจัยคำนึงถึงการคัดเลือกพื้นที่เก็บข้อมูลที่มีลักษณะของวีรบุรุษประจำจังหวัดที่หลากหลาย ได้แก่

1. วีรบุรุษประจำจังหวัดที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์รัฐชาติในฐานะเจ้าผู้ปกครอง
2. วีรบุรุษประจำจังหวัดที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์รัฐชาติในฐานะราชวงศ์หรือขุนนาง
3. วีรบุรุษประจำจังหวัดที่เป็นบุคคลท้องถิ่น
4. วีรบุรุษประจำจังหวัดที่เป็นบุคคลในตำนานท้องถิ่น
5. วีรบุรุษประจำจังหวัดที่เป็นคนต่างถิ่น

เกณฑ์การคัดเลือกข้อมูลในงานวิจัยนี้ จำนวน 20 จังหวัด ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 25.97 ของจำนวนจังหวัดในประเทศไทย เพื่อเป็นตัวแทนภาคละ 5 จังหวัด มีพื้นที่การเก็บข้อมูลดังนี้

ภาคเหนือ จำนวน 5 จังหวัด ได้แก่

1. เชียงใหม่	บทบูชาพญามังราย	(ภาษาบาลี)
2. พะเยา	บทบูชาพ่อขุนงำเมือง	(ภาษาบาลี)
3. ลำปาง	บทบูชาพระยาไชยสงคราม (เจ้าพ่อทิพย์ช้าง)	(ภาษาบาลี)
4. ลำพูน	บทบูชาพระนางจามเทวี	(ภาษาบาลี มีบทแปลไทย)
5. อุตรดิตถ์	บทบูชาพระยาพิชัยดาบหัก	(ภาษาบาลี)

ภาคกลาง จำนวน 5 จังหวัด ได้แก่

6. พิจิตร	บทบูชาสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 8 (สมเด็จพระเจ้าเสือ)	(ภาษาบาลี)
7. ลพบุรี	บทบูชาสมเด็จพระนารายณ์มหาราช	(ภาษาบาลี)
8. จันทบุรี	บทบูชาพระเจ้าตากสินมหาราช	(ภาษาบาลี)
9. ระยอง	บทบูชาพระเจ้าตากสินมหาราช	(ภาษาบาลี)
10. ปราจีนบุรี	บทบูชาพระภักดีเดชะ (ท้าวอุเทน)	(ภาษาไทย)

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสาน) จำนวน 5 จังหวัด ได้แก่

11. กาฬสินธุ์	บทบูชาพระยาชัยสุนทรเจ้าโสมพะมิตร	(ภาษาบาลี)
12. ขอนแก่น	บทบูชาพระนครศรีบริรักษ์	(ภาษาไทย)
13. ชัยภูมิ	บทบูชาพระยาภักดีชุมพล (เจ้าพ่อพญาแล)	(ภาษาบาลี)
14. นครราชสีมา	บทบูชาท้าวสุรนารี (ย่าโม)	(ภาษาบาลี)
15. อุบลราชธานี	บทบูชาพระประทุมวราชสุริยวงศ์ (เจ้าคำผง)	(ภาษาไทย / มีภาษาบาลีเฉพาะที่วัดหลวง)

ภาคใต้ จำนวน 5 จังหวัด ได้แก่

16. ชุมพร	บทบูชากรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์	(ภาษาบาลี)

17. นครศรีธรรมราช	บทบูชาพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช	(ภาษาบาลี)
18. ภูเก็ต	บทบูชาท้าวเทพกระษัตรี ท้าวศรีสุนทร	(ภาษาบาลี มีบทแปลไทย)
19. ระนอง	บทบูชาพระยาตำรางสุจริตมหิศรภักดี (คอซู้เจียง)	(ภาษาไทย)
20. สงขลา	บทบูชาพระยาวิเชียรคีรี (เถียนเส็ง)	(ภาษาไทย)

กรอบแนวคิดในการศึกษา (Conceptual Framework)

ในงานวิจัยนี้ใช้ 2 แนวคิดหลักในการศึกษา ได้แก่ แนวคิดบทประพันธ์ในพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับคติความเชื่อ โดยใช้แนวคิดของ Patton (2005) ที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างภาษาในบทบูชาที่มีสถานะเป็นบทประพันธ์ศักดิ์สิทธิ์ซึ่งส่งอิทธิพลต่อความสำเร็จในการประกอบพิธีกรรม โดยอธิบายว่า

“Such juxtapositions between word and act... can be self-conscious and creative human acts of interpretation. They can act not simply as mechanical equations (the earlier understanding of magic), but as frameworks of possibility, suggestions for creating a world.”
(Patton, 2005: 183)

ในการวิเคราะห์อีกส่วนหนึ่งผู้วิจัยใช้แนวคิดบทบาทหน้าที่ ซึ่ง Roger (1971) ได้รวบรวมแนวคิดบทบาทหน้าที่ของศาสนา ซึ่งมีต่อวิถีชีวิตมนุษย์และสังคมของมนุษย์ 4 ประการ ตามกรอบแนวทางของ Malinowski ไว้ในหนังสือเรื่อง “New Perspectives In Cultural Anthropology” ได้แก่ 1) ศาสนามีบทบาทในการอธิบายหรือให้คำตอบ 2) ศาสนามีหน้าที่อธิบายเหตุผลเกี่ยวกับความเชื่อในสังคม 3) ศาสนามีหน้าที่ในการสร้างความมั่นคงในจิตใจ และ 4) ศาสนามีหน้าที่ในการประสานสังคม

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยประยุกต์กรอบแนวทางการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาษาในบทบูชาที่มีสถานะเป็นบทประพันธ์ศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถส่งอิทธิพลต่อความสำเร็จในการประกอบพิธีกรรม ของ Patton (2005) กับแนวทางการวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของ Roger (1971) นำมาวิเคราะห์ร่วมกัน ดัง Figure 1 ต่อไปนี้

Figure 1 An Applied Framework Integrating Patton's Approach and Kress and Roger's

(Source: Patton, 2005; Roger, 1971)

วิธีการศึกษา (Research Methods)

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบ descriptive study ด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ให้เห็นในมุมมองคติความเชื่อและบทบาทหน้าที่เชิงคติชนวิทยา ดังนี้

1. ทบทวนทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. ศึกษาและรวบรวมข้อมูล เอกสารเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติวีรบุรุษในแต่ละจังหวัดที่ปรากฏในหนังสือชุดวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จัดพิมพ์พิมพ์ในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช มีพระชนมพรรษาครบ 6 รอบ
3. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ และการเข้าร่วมพิธีกรรม
4. ถอดความภาษาบาลีเป็นภาษาไทยด้วยวิธีการแปลยกศัพท์
5. วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย
6. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษา (Research Results)

บทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดทั้ง 20 จังหวัดที่เป็นข้อมูลการวิจัย ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีภาคสนามและวิธีบันทึกภาพด้วยตนเอง ในวันที่จัดพิธีบวงสรวงประจำปี บทบูชาที่เป็นข้อมูลวิจัยพบว่ามี 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) รูปแบบการประพันธ์เป็นคาถาภาษาบาลีแต่สะกดคำอ่านด้วยภาษาไทยแบบเดียวกับบทสวดมนต์สำหรับประชาชนทั่วไป 2) รูปแบบการประพันธ์เป็นคาถาภาษาบาลี และอาจมีรูปศัพท์ภาษาสันสกฤตที่สะกดด้วยภาษาไทยแทรกปนอยู่ด้วย แต่สะกดคำอ่านด้วยภาษาไทยพร้อมทั้งมีการแทรกบทแปลภาษาไทยกำกับ และ 3) รูปแบบการประพันธ์เป็นภาษาไทยเท่านั้น ทั้งนี้โดยส่วนใหญ่จะมีผู้มีจิตศรัทธา (มักระบุนามผู้สร้างถวาย) จัดทำเป็นแผ่นป้ายบทบูชาจัดตั้งไว้ ณ บริเวณหน้าอนุสาวรีย์วีรบุรุษประจำจังหวัดเพื่อให้ผู้ที่มาสักการะสามารถอ่านออกเสียงบทบูชาดังกล่าวได้ ทั้งนี้จังหวัดปราจีนบุรี ขอนแก่น อุบลราชธานี ระนอง และสงขลา ยังไม่ได้ทำป้ายบทบูชาผู้วิจัยจะใช้วิธีจดบันทึกจากเจ้าพิธีซึ่งเป็นผู้ประกอบพิธีบวงสรวงประจำปี ซึ่งเป็นบทบูชาที่กล่าวคำบูชาเป็นภาษาไทยทั้งหมด ดัง Table 1

Table 1 Format of the Provincial Hero Worship Text

Format of the Provincial Hero Worship Text		
Pali Language	Pali Language with Thai Translation	Thai Language
บทบูชาพญามังราย (Bot Bucha Phaya Mangrai)	บทบูชาพระนางจามเทวี (Bot Bucha Phra Nang Chamthewi)	บทบูชาพระภักดีเดชะ (Bot Bucha Phra Phakdi Decha)
บทบูชาพ่อขุนงำเมือง (Bot Bucha Pho Khun Ngam Mueang)	บทบูชาท้าวเทพกระษัตรี ท้าวศรีสุนทร (Bot Bucha Thao Thep Kasattri Thao Si Sunthon)	บทบูชาพระนครศรีบริรักษ์ (Bot Bucha Phra Nakhon Si Borirak)
บทบูชาพระยาไชยสงคราม (Bot Bucha Phraya Chai Songkhram)		บทบูชาพระประทุมราชสุริยวงศ์ (Bot Bucha Phra Prathum Warat Suriyawong)
บทบูชาพระยาพิชัยดาบหัก (Bot Bucha Phraya Phichai Dap Hak)		บทบูชาพระยาดำรงสุจริตมหารัษฎ์ (Bot Bucha Phraya Damrong Surarit Mahison Phakdi)
บทบูชาสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 8 (Bot Bucha Somdet Phra Sanphet Thi Paet)		บทบูชาพระยาวิเชียรคีรี (Bot Bucha Phraya Wichian Khiri)
บทบูชาสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (Bot Bucha Somdet Phra Narai Maharat)		

Table 1 Format of the Provincial Hero Worship Text (cont.)

Format of the Provincial Hero Worship Text		
Pali Language	Pali Language with Thai Translation	Thai Language
บทบูชาพระเจ้าตากสินมหาราช (<i>Bot Bucha Phra Chao Taksin Maharat</i>)		
บทบูชาพระยาชัยสุนทร (<i>Bot Bucha Phraya Chai Sunthon</i>)		
บทบูชาพระยาภักดีชุมพล (<i>Bot Bucha Phraya Phakdi Chumphon</i>)		
บทบูชาท้าวสุรนารี (<i>Bot Bucha Thao Suranari</i>)		
บทบูชากรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ (<i>Bot Bucha Krom Luang Chumphon Khet Udomsak</i>)		
บทบูชาพระเจ้าศรีธรรมโศกราช (<i>Bot Bucha Phra Chao Si Thammarasokrat</i>)		

ในบทความวิจัยนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอเฉพาะบทบูชาภาษาบาลี โดยผู้วิจัยจะแปลและถอดความตามหลักและไวยากรณ์บาลีเป็นภาษาไทย ส่วนบทบูชาพระนางจามเทวีและบทบูชาท้าวเทพกระษัตรี ท้าวศรีสุนทร จะยึดตามการแปลจากบทบูชาจากการวิเคราะห์รูปแบบทางไวยากรณ์พบว่า มี 2 ลักษณะ คือ 1) การแต่งบทบูชาตามหลักไวยากรณ์ภาษาบาลี และ 2) การแต่งบทบูชาตามหลักไวยากรณ์ภาษาบาลีในวัฒนธรรมไทย เช่น “*กาพะสินธุราชกิจจะการะโก*” ข้อความดังกล่าวมีการประกอบศัพท์ภาษาบาลีเป็นชื่อจังหวัด คือ “*กาพะสินธุ*” หมายถึงจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยยังคงไวยากรณ์เอกพจน์ คือ “*การะโก*” ทั้งที่เมื่อเป็นบทบูชาของคนหลายคนเพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมต้องเปลี่ยนเป็นพหูพจน์ คือ “*การะกา*” จากข้อมูลบทบูชาดังกล่าวสามารถวิเคราะห์โครงสร้างบทบูชาจำแนกได้เป็น 3 ส่วน ดังนี้

Table 2 The Structure of Heroic Veneration Rites in the Province

The Structure of Heroic Veneration Rites in the Province		
Opening Section	Middle Section	Closing Section
นมัสการคุณพระรัตนตรัย หรือ อัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (<i>Paying homage to the Triple Gem, or invoking sacred beings</i>)	การสรรเสริญคุณูปการวีรบุรุษ (<i>Praising the hero's merits and contributions</i>)	[อาจมีคำถวายเครื่องสักการะ] (<i>May include words of offering ritual objects</i>)
การกล่าวนามวีรบุรุษ หรือ อัญเชิญดวงวิญญาณวีรบุรุษ (<i>Reciting the name of the hero, or invoking the spirit of the hero</i>)	การแสดงเคารพ (<i>Expressing respect</i>)	การขอพร (<i>Requesting blessings</i>)
	[อาจมีคำถวายเครื่องสักการะ] (<i>May include words of offering ritual objects</i>)	
	[อาจมีการขอพร] (<i>May include a blessing request</i>)	

ตัวอย่างที่ 1 คำนำมัสการและบวงสรวงอนุสาวรีย์พระยาชัยสุนทรเจ้าโสมพะมิตร

Figure 2 Sacred Invocation to Phraya Chai Sunthorn at Kalasin Province
(Source: Runra, 2023)

นะมัตถุ อิระ ฐาเน เทวานุเทวานัญจะ โสมมะพิตตัสสะ ชะยะสุนทะรัสสะ วิญญานัง สัพพะทา
นะมามิหัญจะ ปะฐะเม อะนุสาวะริยะกะตัสสะ โอกาเส อิทธิมันตัสสะ ชุติมันตัสสะ อิระปะติฏฐิตัง
กาพะสินธุการาเปตัง วิญญานัง สะหะนาคะเรหิ กาพะสินธุราชะกิจจะการะโก มะยัง อิระฐาเน
สะหะปะริวาระหิ ตัสสะ วิญญาณัสสะ นานาวัตถุณี สุปะพะพยัญชนะ สัมบันนานิ สะปะริวารานิ
นียยาเทมะ

ถอดความได้ว่า (ขอนอบน้อมต่อเทพदान้อยใหญ่ทั้งหลาย และต่อดวงวิญญาณของพระยาชัย
สุนทรเจ้าโสมพะมิตร ซึ่งสถิต ณ อนุสาวรีย์แห่งนี้ในกาลทุกเมื่อ และข้าพเจ้าขอนอบน้อมต่อ
วิญญาณผู้ให้สร้างเมืองกาฬสินธุ์อันตั้งอยู่ ณ ที่นี้ ผู้มีฤทธิ์ ผู้มีปัญญารุ่งเรืองในโอกาสซึ่งได้สร้าง
อนุสาวรีย์ในครั้งแรก ข้าพเจ้าทั้งหลายผู้ทำราชกิจในเมืองกาฬสินธุ์พร้อมด้วยชาวเมืองทั้งหลาย
ขอมอบถวายซึ่งวัตถุต่าง ๆ ข้าว แกง พร้อมกับด้วยของบริวารอันถึงพร้อม แต่วิญญาณนั้นพร้อม
ด้วยเหล่าบริวารทั้งหลายในสถานที่นี้)

จากคำนำมัสการและบวงสรวงอนุสาวรีย์พระยาชัยสุนทรเจ้าโสมพะมิตร จะเห็นได้ว่าส่วนต้นเป็นการอัญเชิญเทวดา ได้แก่
นะมัตถุ หมายถึง ขอนอบน้อม อิระ ฐาเน หมายถึง ณ สถานที่นี้ เทวานุเทวานัญจะ หมายถึง ต่อเหล่าเทพทั้งหลาย จากนั้นเป็น
การกล่าวนามวีรบุรุษ ได้แก่ โสมมะพิตตัสสะ หมายถึง เจ้าโสมพะมิตร (ชื่อเดิมก่อนได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองกาฬสินธุ์)
ชะยะสุนทะรัสสะ หมายถึง ชื่อพระยาชัยสุนทร หรือแปลได้ว่าผู้มีชัยชนะและความมั่งคั่ง วิญญานัง หมายถึง วิญญาณ
และ สัพพะทา หมายถึง ตลอดกาลทุกเมื่อ

ส่วนกลางเป็นการแสดงความเคารพและสรรเสริญคุณูปการ ได้แก่ นะมามิหัญจะ หมายถึง ข้าพเจ้าขอนอบน้อม ปะฐะเม
อะนุสาวะริยะกะตัสสะ โอกาเส หมายถึง ต่อสถานที่แห่งแรกอันเป็นที่ตั้งอนุสาวรีย์ อิทธิมันตัสสะ ชุติมันตัสสะ หมายถึง
ของผู้ประกอบด้วยฤทธิ์ ผู้มีศรีรุ่งเรือง อิระปะติฏฐิตัง หมายถึง ซึ่งได้สถิตตั้งอยู่ ณ ที่นี้ กาพะสินธุการาเปตัง หมายถึง ผู้ให้สร้าง
เมืองกาฬสินธุ์ ในส่วนต่อมาก็คือตั้งแต่ สะหะนาคะเรหิ เป็นต้นไป หมายถึง เหล่าคนผู้มาทำกิจแห่งราชการในเมืองกาฬสินธุ์พร้อม
ด้วยชาวเมือง

ส่วนท้ายเป็นการกล่าวคำถวายเครื่องสักการะ ได้แก่ อิฐฐาน สะหะปะริวาริหิ ตัสสะ วิญญานัสสะ หมายถึง แด่วิญญาณของท่านนั้นพร้อมด้วยเหล่าบริวาร นานาวัตถุณี สุปะพะพยัญชนะ สัมปันนาหิ หมายถึง ถวายสิ่งของทั้งหลาย อาหารคาวหวาน อันสมบูรณ์นานาชนิด สะปะริวารานิ หมายถึง พร้อมทั้งของประกอบทั้งหลาย นียยาเทมะ เป็นคำกริยา หมายถึง เหล่าพวกเราทั้งหลายขอน้อมถวาย

ตัวอย่างที่ 2 คาถาบูชาสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

Figure 3 Sacred Invocation to King Taksin the Great at Rayong Province
(Source: Runra, 2024)

คาถาบูชาสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
ตั้งนะโม 3 จบ (ระลึกถึงองค์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช)
คำอาราธนาดวงพระวิญญาณสมเด็จพระเจ้าตากสิน
“โอม สิโน ราชาทะวะ ชะยะตุกะวังสัพพะศัตรู วินาสสันติ”
คำถวายเครื่องสักการะสมเด็จพระเจ้าตากสิน
“โอม สิโน ราชาทะวะ นะมามิหัง”
พระคาถาให้โชคลาภ
(นะโม 3 จบ)
“นะชาลิตี มะหาลาโก ลาโก มหาโชค มหาลาภ”
ถอดความได้ว่า โอม (นาย)สิน ผู้เป็นราชาดังเทพ ของชนะ ขอศัตรูทั้งหลายที่มีอยู่จงพินาศสิ้น
โอม ขอนอบน้อมแด่(นาย)สิน ราชาทะวะ ข้าพเจ้าขอนอบน้อมบูชา ด้วยเดชแห่งคาถาชะลิตี
ขอให้มหาลาภ มหาโชค และลาภอันยิ่งใหญ่จงมี (แก่ข้าพเจ้า)

จากคาถาบูชาสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจะเห็นได้ว่าส่วนต้นเป็นการบูชาพระรัตนตรัยด้วยการสวดนะโม 3 จบ และกล่าวนาม ได้แก่ โอม สิโน ราชาทะวะ หมายถึง โอม ขอนอบน้อมแด่(นาย)สินผู้เป็นราชาดังเทพ ส่วนกลางเป็นการสรรเสริญ คุณูปการวีรบุรุษและการขอพร ได้แก่ ชะยะตุกะวัง สัพพะศัตรู วินาสสันติ หมายถึง ขอชัยชนะจงมี(แก่ข้าพเจ้า) ศัตรูทั้งหลาย

จงพินาศสูญสิ้น และ โอม สิโน ราชาทะวะ นะมามิหัง หมายถึง โอม นายสินผู้เป็นราชาดุจดังเทพ ข้าพเจ้าขอนอบน้อม ส่วนท้ายเป็นการขอพร ได้แก่ นะชาลิตี มะหาลาโก ลาโก มหาโชค มหาลาภ หมายถึง การใช้คาถา นะชาลิตี ซึ่งตามความเชื่อท้องถิ่นไทยแล้วถือว่าเป็นชื่อคาถาเรียกทรัพย์ซึ่งมีที่มาจากบทบูชาพระสวลี และมีการกล่าวขอพรให้มียศลาภ ลาภยิ่งใหญ่ โชคอันยิ่งใหญ่ บังเกิดขึ้นกับตัวผู้มาขอพร

จากทั้งสองตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้นโครงสร้างบทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดจะมีโครงสร้างหลัก 3 ส่วน ดัง Table 2 แต่อาจมีโครงสร้างรองที่ต่างกัน กล่าวคือ ในส่วนต้นอาจมีการบูชาพระรัตนตรัยหรือไม่ก็ได้ ในส่วนกลางอาจสลับโครงสร้างมีการขอพรหรือถวายเครื่องสักการบูชาหรือไม่ก็ได้ แต่ในส่วนท้ายจะมีโครงสร้างตายตัว คือ มักจะจบลงด้วยการขอพรเสมอ

หลังจากการอธิบายให้เห็นโครงสร้างสำคัญของบทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดแล้วในลำดับถัดไปผู้วิจัยจะจำแนกการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับพิธีกรรมที่ปรากฏในบทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัด และการวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของบทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัด ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับพิธีกรรมที่ปรากฏในบทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัด

ในประเด็นนี้ผู้วิจัยประยุกต์แนวคิดของ Patton (2005) ที่ชี้ให้เห็นว่าบทสวดไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในกรอบพิธีกรรมใดพิธีกรรมหนึ่งเท่านั้น ทว่าการใช้บทสวดจัดเป็นการตีความเชิงปฏิบัติ (commentary in action) ที่เปิดพื้นที่ให้บทสวดหนึ่ง ๆ มีบทบาทนอกเหนือกรอบพิธีเฉพาะ ทั้งยังมีบทบาทใหม่ที่เชื่อมมิติศักดิ์สิทธิ์เข้ากับโลกสามัญรวมถึงการดำรงอยู่ในชีวิตประจำวันด้วย ดังนั้นจากโครงสร้างเนื้อหาระดับข้อความในบทบูชาจึงสามารถจำแนกการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ 1) “วีรบุรุษผู้กล้า”: ความสัมพันธ์ระหว่างประวัติศาสตร์รัฐชาติไทยกับวีรบุรุษประจำจังหวัด 2) “เจ้าเมืองผู้เมตตา”: ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจศักดิ์สิทธิ์กับมนุษย์ และ 3) “ลูกหลานขอน้อมสักการ”: ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับการยึดโยงผู้คนในสังคม เพื่อแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับพิธีกรรมที่ปรากฏในบทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัด ดังนี้

1.1 “วีรบุรุษผู้กล้า”: ความสัมพันธ์ระหว่างประวัติศาสตร์รัฐชาติไทยกับวีรบุรุษประจำจังหวัด

ในบทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดมักจะปรากฏถ้อยคำแสดงการยกย่องและสดุดีในวีรกรรมในด้านความเป็นผู้นำ ความเป็นนักรบ และผู้มีปัญญาในการกอบกู้รัฐไทยส่วนกลาง การนำเสนอบทบูชาในลักษณะดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า “รัฐ” ในฐานะผู้คัดเลือกและนำเสนอคุณูปการของวีรบุรุษประจำจังหวัดผ่านบทบูชานั้น รัฐมีบทบาทในฐานะผู้สร้างความเข้มแข็งให้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น รวมถึงสร้างความสำนึกเกี่ยวกับคุณูปการอันยิ่งใหญ่ของวีรบุรุษประจำจังหวัด เห็นได้จากตัวอย่างถ้อยคำดัง Table 3

Table 3 Words of Tribute to Heroes

Expressions of Admiration		Meaning	List of Heroes
ความเป็นผู้นำ (Leadership)	มะหิทิกัง มะหิทธิโก (Mahitikam Mahitthiko)	มีอำนาจ (Powerful)	พระยาไชยสงคราม (Phraya Chai Songkhrum) พระยาภักดีชุมพล (Phraya Phakdi Chumphon)
	มาเรโสธายะ (Maresodhāya)	อำนาจชำระมาร (Power to overcome evil)	พระยาพิชัยดาบหัก (Phraya Phichai Dap Hak)
	ชะยะภูมิจานยานัง (Jayabhūmithāniyanam)	ผู้ตั้งบ้านเมือง (Founder of the city)	พระยาภักดีชุมพล (Phraya Phakdi Chumphon)
	ราชาทะวะ (Rājādeva)	ผู้เป็นราชาดุจดังเทพ (A king like a deity)	พระเจ้าตากสินมหาราช (Phra Chao Taksin Maharat) พระเจ้าศรีธรรมโศกราช (Phra Chao Si Thammarasokarat)
	ราชาวินะเต (Rājāvinata)	ผู้ปกครอง (Leader)	พระยาพิชัยดาบหัก (Phraya Phichai Dap Hak)

Table 3 Words of Tribute to Heroes (cont.)

Expressions of Admiration		Meaning	List of Heroes
ความเป็นผู้นำ (Leadership)	รัชชัง (Rājāṃ)	ผู้ปกครอง (Administrator)	พระนางจามเทวี (Phra Nang Chamthewi)
	กาฬะสินธุการาเปตัง (Kālasindhukārāpetan)	ผู้ให้สร้างเมืองกาฬสินธุ์ (Founder of Kalasin City)	พระยาชัยสุนทร (Phraya Chai Sunthon)
	อิทธิมันตัสสะ (Iddhimantassa)	ผู้มีอิทธิฤทธิ์ (Powerful figure)	
	จุติมันตัสสะ (Juttimantassa)	ผู้มีปัญญาเรือง (Enlightened intellect)	
ความเป็นนักรบ (Bravery as a warrior)	ชัยยะพลังศาสตัง (Jaiyapalaṅsastan)	พลังแห่งชัยชนะ (Power of victory)	พระยาไชยสงคราม (Phraya Chai Songkhram)
	ชัยยะ (Cayya)	ชนะ (Victory)	พระยาไชยสงคราม (Phraya Chai Songkhram)
	ชะยะตุ (Jayatu)	ชัยชนะ (Victory)	พระเจ้าตากสินมหาราช (Phra Chao Taksin Maharat)
ความเป็นปราชญ์ (Scholarly wisdom)	มหาปัญญา (Mahāpaṇi)	มีปัญญายิ่งใหญ่ (Possessing great wisdom)	สมเด็จพระนารายณ์มหาราช (Somdet Phra Narai Maharat)

จาก Table 3 จะเห็นได้ว่าถ้อยคำแสดงการยกย่องวีรบุรุษประจำจังหวัด โดยยกบางตัวอย่างเฉพาะจังหวัดที่มีบทบาทเป็นภาษาบาลี จะเห็นได้ว่าคุณสมบัติความเป็นผู้นำนั้นมักจะได้รับยกย่องเกี่ยวกับความมีอำนาจ และความเป็นนักปกครอง ซึ่งคุณสมบัติดังกล่าวนี้เป็นส่วนสำคัญของผู้ที่ทำหน้าที่ในการปกครองทั้งในอดีตจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งยังมีการยกย่องความเป็นนักรบที่จะต้องชนะศึกอย่างยิ่งใหญ่ ณ สมรภูมิตะสมรภูมิหนึ่งในทางประวัติศาสตร์ นอกจากนี้ในบางจังหวัดยังยกย่องในด้านปัญญาด้วย แต่อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่าการประกอบสร้างคุณลักษณะสำคัญของวีรบุรุษประจำจังหวัด คือ ความเป็นนักปกครอง โดยมักยกย่องบุคคลทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณูปการในด้านการสงคราม เพื่อสะท้อนความภาคภูมิใจในความเป็นรัฐชาติด้วยดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 3 บทบูชาพระยาภักดีชุมพล (เจ้าพ่อแล)

ตั้งนะโม 3 จบ อิมินา สักกาเรนะ ตั้ง ชะยะภูมินิยานัง ปะฐะมะอิสสระยะปุริสะคุณัง
อะภิปุชยามิ ชะยะภูมินิยานัง ปะฐะมะ อิสสระยะปุริโส มะหิทธิโก เม อะนุรักขันตุ อะโรคะเยนะ
สุขะเน จะ อะภิลลาภา สะทาโสติถี ภาวันตุ เม
ถอดความได้ว่า (ข้าพเจ้าขอบูชาอย่างยิ่งแด่บุญคุณของบุรุษผู้มีความยิ่งใหญ่เป็นปฐมแห่งการ
ตั้งเมืองชัยภูมินี้ ขอบูชาผู้มีความยิ่งใหญ่อันเป็นปฐมแห่งเมืองชัยภูมิ ผู้มีอำนาจ ของจตุรมุข
ข้าพเจ้าให้ปราศจากโรคภัย ให้พ้นจากความขัดสน และขอให้ลาภอันยิ่ง ความสวัสดิ์ จงมีแก่
ข้าพเจ้าในกาลทุกเมื่อ)

อาจกล่าวได้ว่าการที่จังหวัดชัยภูมิยกย่องพระยาภักดีชุมพลในฐานะวีรบุรุษประจำจังหวัดเนื่องจากท่านมีความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ในการต่อสู้กับกบฏเจ้าอนุวงศ์ ซึ่งวีรกรรมดังกล่าวเป็นการแสดงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับกรุงรัตนโกสินทร์โดยเป็นการเน้นย้ำให้เห็นถึงประวัติศาสตร์เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) นอกจากนี้ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือมีการเน้นย้ำความเป็นวีรบุรุษประจำจังหวัดด้วยหลักฐานอันเป็นรูปธรรม กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2508 นายช่วย นนทะนาคร ผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิ ร่วมกับประชาชนชาวชัยภูมิ ได้จัดสร้างอนุสาวรีย์เจ้าพ่อพระยาแล เพื่อให้ประดิษฐานนามสง่า ประกาศความศักดิ์สิทธิ์อยู่กลางเมืองชัยภูมิอีกแห่งหนึ่ง นับเป็นปูชนียสถานที่สำคัญ ทั้งนี้ใน

วันที่ 12 มกราคมของทุกปีมีธรรมเนียมปฏิบัติคือ ผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิร่วมกับประชาชนชาวชัยภูมิจะจัดให้มีพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพระยาแลอีกเช่นกัน ประชาชนชาวชัยภูมิได้ให้ความสำคัญต่อศาลเจ้าพ่อพระยาแล และอนุสาวรีย์เจ้าพ่อพระยาแลเป็นอย่างดี โดยมีความเชื่อว่าสถานที่ทั้งสองแห่งมีความศักดิ์สิทธิ์เป็นที่สิงสถิตของดวงวิญญาณเจ้าพ่อพระยาแล” (The Executive Committee for the Celebration in Honour of His Majesty the King, 2001 : 215–219) การจัดสร้างอนุสาวรีย์เป็นการตอกย้ำความสัมพันธ์ระหว่างรัฐในฐานะผู้สร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้เป็นรูปธรรมจนกลายเป็นการสร้างมโนสำนึกรักท้องถิ่นของคนในชุมชน ดังนั้นการนำเสนอความเป็นผู้กล้าของวีรบุรุษประจำจังหวัดผ่านบทบูชาจึงเป็นมุมมองในการส่งสารทางคติความเชื่อจากภาครัฐไปสู่ภาคประชาชนด้วย

1.2 “เจ้าเมืองผู้เมตตา”: ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจศักดิ์สิทธิ์กับมนุษย์

ในอีกส่วนหนึ่งบทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดยังสะท้อนความสัมพันธ์ของมนุษย์ทั้งภาครัฐในฐานะผู้จัดสร้างและภาคประชาชนในฐานะผู้สืบทอดการประกอบสร้างพิธีกรรมบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัด ความสัมพันธ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นได้จากตัวอย่างถ้อยคำเรียกที่เป็นคำไวพจน์ที่ปรากฏในบทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัด ดัง Table 4

Table 4 Comparative Expressions in Praise of Heroes

Expressions of Admiration		List of Heroes
พระโพธิสัตว์ (Bodhisattva)	โพธิสัตว์ (Bodhisattva)	พระยาไชยสงคราม (Phraya Chai Songkhram)
พระพรหม (Brahma)	มหาพรหม ราชานัง (Mahābrahmā Rājānam)	พญามังราย (Phaya Mangrai)
ผู้มีอำนาจอันประกอบด้วยคุณธรรม (A virtuous and powerful person)	सरियेपुरिसकुणं (Sariyapurisakunam)	พระยาภักดีชุมพล (Phraya Phakdi Chumphon)
	इससरियेपुरिसे (Issariyapuriso)	พระนางจามเทวี (Phra Nang Chamthewi)
	धम्ममेने जे (Dhammena ca)	
ผู้มีเมตตา (The compassionate one)	เมตตาเย เจวะ (Mettāya ceva)	พระนางจามเทวี (Phra Nang Chamthewi)
ผู้มีกรุณา (The benevolent one)	มหาคุณัง (Mahākūṇam)	พระยาไชยสงคราม (Phraya Chai Songkhram)
ผู้มีรูปงามน่าเลื่อมใส (Beautiful and venerable in form)	अभिरुपा अहोसि तससणीया (Abhirūpā ahosi tassanīyā)	พระนางจามเทวี (Phra Nang Chamthewi)

จาก Table 4 จะเห็นได้ว่าถ้อยคำแสดงการยกย่องวีรบุรุษประจำจังหวัด โดยยกบางตัวอย่างเฉพาะจังหวัดที่มีบทบูชาเป็นภาษาบาลี จะเห็นได้ว่าถ้อยคำที่นำมาเปรียบเทียบคุณสมบัติของวีรบุรุษประจำจังหวัดนั้น จะกล่าวถึงคุณสมบัติด้านเมตตา แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ว่าดวงวิญญาณวีรบุรุษประจำจังหวัดอยู่ในสถานะผู้มีอำนาจ โดยมนุษย์ยอมรับอำนาจศักดิ์สิทธิ์นั้น เช่น การเปรียบกับพระโพธิสัตว์ พระพรหม หรือผู้มีคุณธรรมในทางเมตตา โดยคุณลักษณะดังกล่าวนี้เป็นคุณสมบัติที่ผู้ปกครองควรมีต่อผู้อยู่ใต้ปกครอง เนื่องจากเป็นคุณธรรมที่ผู้คนในชุมชนคาดหวังว่า นักปกครองพึงมีและพึงปฏิบัติ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 4 บทบูชาพระยาไชยสงคราม(เจ้าพ่อทิพย์ช้าง)

ตั้งนะโม 3 จบ นะมะทิพย์ช้าง โพธิสัตว์ มหาคุณัง มะหิทักัง อะหัง ปุเชมิ สิทธิลาโก นิรันตัง
ชัยยะพลังศาสตัง ชัยยะ ชัยยะ ชัยยะ โสตถิ ภาวันตุเต

ถอดความได้ว่า (ข้าพเจ้าขอนอบน้อมบูชาเทพยดาทั้งปวงผู้มีคุณธรรมอันยิ่งใหญ่ ผู้ทรงฤทธิ์เดชอันมหาศาล ขอให้ปราศจากอันตราย มีพลังแห่งชัยชนะและศาสตร์(อันศักดิ์สิทธิ์) จงมีชัย มีชัย มีชัย และขอความสวัสดิ์จงบังเกิดแก่ท่านเถิด)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าการยกย่องวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ของพระยาไชยสงครามดุจดุจดึงกับสถานะพระโพธิสัตว์ ซึ่งคุณลักษณะสำคัญของการเป็นพระโพธิสัตว์ คือ จะต้องเป็นผู้มีความเมตตาไม่สิ้นสุด ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างวีรบุรุษประจำจังหวัดมีสถานะเป็นดวงวิญญาณของเจ้าเมืองที่ต้องปกปักรักษาชาวเมืองให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุข และในขณะเดียวกันมนุษย์มีสถานะเป็นผู้ขอรับความเมตตานั้นดุจดุจดึงกับผู้อยู่ใต้การปกครองด้วย

1.3 “ลูกหลานขอหม่อมสักการ”: ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับการยึดโยงผู้คนในสังคม

บทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสังคม กล่าวคือ เมื่อบทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดมีบทบาทในการประกอบสร้างประวัติศาสตร์รัฐชาติสู่การปกครองส่วนท้องถิ่น และยังมีบทบาทในการเป็นศูนย์รวมจิตใจของภาคประชาชนในฐานะผู้อยู่ภายใต้อำนาจการปกครอง บทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดยังมีบทบาทในการยึดโยงสังคมอีกด้วย กระบวนการที่สะท้อนผ่านพฤติกรรมสัญลักษณ์ที่ภาครัฐจัดพิธีกรรมบวงสรวงอนุสาวรีย์วีรบุรุษประจำจังหวัดเป็นประจำปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ผู้ว่าราชการจังหวัดต้องมาปฏิบัติหน้าที่เป็นประธานผู้สักการะในฐานะเจ้าเมืองคนปัจจุบันยังเป็นการขบเน้นความสำคัญของพิธีกรรมที่ยึดโยงคนที่ทำงานในหน่วยงานราชการเข้าด้วยกัน รวมถึงการที่ประชาชนไหว้สักการะขอพรและฝากตัวเป็นลูกหลานเพื่อขออำนาจบารมีของดวงวิญญาณวีรบุรุษประจำจังหวัดในการปกปักรักษาให้ชีวิตราบรื่นร่มเย็น และที่สำคัญที่สุดคือการยอมรับความเป็นกลุ่มสังคมเดียวกันผ่านการประกาศตัวเป็นลูกเจ้าเมืองคนเดียวกัน เช่น การประกาศตนว่าเป็นลูกหลานย่าโม ย่อมสามารถสร้างความเหนียวแน่นในกลุ่มสังคมชาวจังหวัดนครราชสีมาได้ หรือการประกาศตนว่าเป็นลูกเจ้าพ่อพระยาพิชัยดาบหัก ก็ย่อมสามารถสร้างความแน่นแฟ้นในกลุ่มสังคมชาวอุตรดิตถ์ได้เช่นกัน เห็นได้จากตัวอย่างถ้อยคำใน Table 5

Table 5 Expressions of Reverence for Heroes

	Expressions of Homage	List of Heroes
นอบน้อม (homage)	นโม (Namo) นะมะ (Nama)	พ่อขุนงำเมือง (Pho Khun Ngam Mueang) พระยาไชยสงคราม (Phraya Chai Songkhram)
บูชา (Paying homage)	ปูเซมิ (Pujemi) นามามิหัง (Namāmiham)	พระยาไชยสงคราม (Phraya Chai Songkhram) พระเจ้าศรีธรรมโศกราช (Phra Chao Si Thammarasokarat)
ขอจงสำเร็จ (Wishing for success)	โสถถี ภะวันตุเต (Soththi bhavantu te) ภะวันตุเม (Bhavantu me) ประสิทธิ (Prasiddhi)	พระยาไชยสงคราม (Phraya Chai Songkhram) พระยาพิชัยดาบหัก (Phraya Phichai Dap Hak)
ขอเดลบันดาล (Requesting blessings)	อะนุรักขันตุ (Anurakkhantu)	พระยาภักดีชุมพล (Phraya Phakdi Chumphon)
ความกตัญญู (Gratitude)	นิมิตตัง สาธุรูปานัง (Nimittam sādhu rūpānam) กตัญญู กตเวทิตา (Katakkhū kata-vetita)	ท้าวเทพกระษัตรี ท้าวศรีสุนทร (Thao Thep Kasattri Thao Si Sunthon)

จาก Table 5 จะเห็นได้ว่าถ้อยคำแสดงความเคารพวีรบุรุษประจำจังหวัดโดยยกบางตัวอย่างเฉพาะจังหวัดที่มีบทบูชาเป็นภาษาบาลี จะเห็นได้ว่ามีถ้อยคำแสดงความนอบน้อม และขอให้อำนาจศักดิ์สิทธิ์ของดวงวิญญาณวีรบุรุษประจำจังหวัดดลบันดาลสิ่งดี ๆ ให้เกิดขึ้นกับชีวิต เห็นได้จากตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 5 บทบูชาท้าวเทพกระษัตรี ท้าวศรีสุนทร (ย่ามก ย่าจัน)

นิมิตตั้ง สารฐานั่ง กตัญญู กตเวทิตา ความกตัญญู กตเวทิตาเป็นเครื่องหมายของคนดี ข้าพเจ้า....
เป็นคนรู้บุญคุณคน และได้กระทำตมตทณพระคุณแก่บิตรมารดา ญาติมิตร ครูบาอาจารย์
และผู้มีอุปการคุณทุกท่านที่ไม่ได้เอ่ยนามแล้ว ขอให้ท้าวเทพกระษัตรี ท้าวศรีสุนทร โปรดเมตตา
ช่วยอนุเคราะห์ให้ข้าพเจ้าได้ประสบแต่สิ่งดีงาม มีโชค มีลาภ มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต
ปราศจากความทุกข์ โรคภัยทั้งสิ้นด้วยเทอญ

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าส่วนต้นจะใช้พุทธสุภาษิตที่มีความหมายให้ผู้สักการบูชาประกาศตนว่าเป็นผู้มีเมตตาคุณ ซึ่งอีกนัยหนึ่งก็สะท้อนให้เห็นว่าเมื่อผู้มาสักการะมีความกตัญญูแล้วดวงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ประจำจังหวัดจึงควรเมตตาและอำนวยการให้บังเกิดแก่ผู้สักการบูชาด้วย จากกระบวนการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ที่มนุษย์แสดงความอ่อนน้อมต่ออำนาจดวงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ประจำจังหวัดซึ่งถือว่าเป็นผู้ปฏิบัติตามวิถีปฏิบัติทางสังคม และในทางตรงกันข้ามหากมีบุคคลที่แสดงความต่อต้านอำนาจดวงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ประจำจังหวัดก็อาจมีสถานะเป็นผู้ที่ถูกสังคมมองในลักษณะแปลกแยกได้

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าบทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดมีความสำคัญต่อพิธีกรรมบวงสรวงอนุสาวรีย์วีรบุรุษประจำจังหวัดในงานประจำปีในฐานะตัวบทบูชาเฉพาะองค์ และในขณะเดียวกันบทบัญชานั้นก็เผยแพร่บทบาทความศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้ในเฉพาะพิธีกรรมประจำปีมาสู่พิธีกรรมในชีวิตประจำวัน คือ การที่ประชาชนสามารถใช้บทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดบทเดียวกับพิธีบวงสรวงประจำปี ส่งผลให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของการประกอบพิธีกรรมที่สามารถกระทำได้ด้วยตนเอง สอดคล้องกับแนวคิดของ Patton (2005) ทั้งนี้บทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดมีบทบาทในการสร้างสำนึกความเป็นรัฐชาติผ่านมุมมอง “วีรบุรุษผู้กล้า” ในขณะเดียวกันบทบูชายังทำหน้าที่ประกอบสร้างการยอมรับอำนาจศักดิ์สิทธิ์ผ่านมุมมอง “เจ้าเมืองผู้เมตตา” และในท้ายที่สุดก็สามารถกำหนดพฤติกรรมการจําแนกต่ออำนาจผ่านมุมมอง “ลูกหลานของน้อมสักการ” กระบวนการทั้งสามประการที่กล่าวมานี้มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นพลวัตในสังคมท้องถิ่นไทย

2. บทบาทหน้าที่และปัจจัยในการดำรงอยู่ของบทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัด

ผลการวิจัยในส่วนนี้ผู้วิจัยประยุกต์ใช้แนวคิดของ Malinowski ที่ Roger (1971) ได้รวบรวมไว้เพื่อวิเคราะห์บทบาทหน้าที่และปัจจัยในการดำรงอยู่ของบทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัด โดยจะจำแนกผลการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ 1) บทบาทหน้าที่ทางด้านจิตใจ (Psychological function) 2) บทบาทหน้าที่ทางสังคม (Sociological function) และ 3) ปัจจัยที่ทำให้การบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดได้รับความนิยม ดังนี้

2.1 บทบาทหน้าที่ทางด้านจิตใจ (Psychological function) อาจกล่าวได้ว่าบทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดมีสถานะเดียวกับบทสวดมนต์เนื่องจากตัวบทมีบทบาทหน้าที่ทางจิตใจของปุถุชน 3 ประการ คือ บทบาทหน้าที่เสริมความมั่นคงทางจิตใจ บทบาทหน้าที่เสริมความมั่นใจเพื่อการเป็นที่ยอมรับทางสังคม และบทบาทหน้าที่ทางจิตใจเพื่อการได้รับการปกป้องซึ่งเป็นบทบาทหน้าที่ระดับปัจเจกบุคคล ดังนี้

2.1.1 บทบาทหน้าที่ที่เสริมความมั่นคงทางจิตใจ

จากการวิเคราะห์ในส่วนองค์ประกอบบทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดจะเห็นได้ว่าการขอพร เช่น ในบทบูชาท้าวสุนทร (ย่าโม) มีข้อความตอนท้ายว่า “อันตรายา วินาศสันติ” ถอดความจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทยได้ว่า อันตรายา หมายถึง อุปสรรค ความขัดข้อง ความเสียหาย ภัยอันตราย และ วินาศสันติ หมายถึง ให้พินาศไป เสื่อมสูญไป ไม่คงอยู่ ดังนั้นในบทบัญชานี้จึงมีข้อความที่เสริมความมั่นคงทางจิตใจเกี่ยวกับการเอาชนะอุปสรรคในชีวิต

ยังมีหลักฐานที่เห็นได้จากอีกตัวอย่างหนึ่งในบทบูชาสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีข้อความตอนท้ายว่า “อิติมุสิ มหาบุญญ มหาลาภ ภาวันตุ เม” ถอดความจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทยได้ว่า อิติมุสิ เป็นคาถาที่ใช้ไล่เสนียดจัญไรในสังคมท้องถิ่นไทย มหาบุญญ หมายถึง ผู้มีปัญญาอันประเสริฐ มหาลาภ หมายถึง ลาภอันยิ่งใหญ่ และ ภาวันตุ เม หมายถึง ขอจงมีแก่ข้าพเจ้า ดังนั้นในบทบูชาจึงมีข้อความที่เสริมความมั่นคงทางจิตใจเกี่ยวกับการขอให้ปัญญามีทรัพย์

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าบทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดมีบทบาทหน้าที่เสริมความมั่นคงทางจิตใจผ่านการขอพรของประชาชนที่มาไหว้สักการะ การขอพรย่อมสามารถสร้างเสริมกำลังใจ หรือเป็นการเสริมพลังในการดำเนินชีวิตเมื่อมนุษย์มีจิตใจที่เข้มแข็งย่อมสามารถฝ่าฟันอุปสรรคด้วยปัญญาและมีกำลังใจการประกอบสัมมาอาชีพได้

2.1.2 บทบาทหน้าที่ที่เสริมความมั่นใจเพื่อการเป็นที่ยอมรับทางสังคม

การไหว้และบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัด ณ บริเวณอนุสาวรีย์วีรบุรุษประจำจังหวัดด้วยตนเองสำหรับประชาชนที่เกิดในจังหวัดนั้น ๆ หรือคนต่างถิ่นที่ต้องมาทำงานในจังหวัดนั้น ๆ มีบทบาทหน้าที่ทางจิตใจในการเป็นที่ยอมรับทางสังคมผ่านการฝากตัวเป็นลูกหลานของวีรบุรุษประจำจังหวัด แม้ว่าในดับบทจะไม่ปรากฏถ้อยคำบูชาแบบการฝากตัวเป็นลูกหลาน ทว่าก็ปรากฏการใช้คำเรียกเครือญาติ เช่น “พ่อ” (ท่านพ่อพระยาพิชัยดาบหัก) “แม่” (เจ้าแม่จามเทวี) “ปู่” (องค์ปู่พระเจ้าเสือ) หรือ “ย่า” (ย่าโม, ย่ามุก, ย่าจัน) เป็นต้น หลังจากสวดบทบูชาแล้วประชาชนมักกล่าวคำขอฝากตัวเป็นลูกหลาน และขอพรให้อยู่ในพื้นที่อย่างร่มเย็นเป็นสุข

การกระทำดังกล่าวส่งเสริมบทบาทหน้าที่ทางจิตใจในการเป็นที่ยอมรับทางสังคมผ่านกระบวนการไหว้บูชาอนุสาวรีย์วีรบุรุษประจำจังหวัด โดยผู้สักการะยอมรับถึงการยอมรับและเป็นส่วนหนึ่งของสังคมในท้องถิ่นนั้นซึ่งเชื่อมโยงกับบทบาทหน้าที่แรกที่เป็นเสริมความมั่นคงทางจิตใจด้วย

2.1.3 บทบาทหน้าที่ทางจิตใจเพื่อการได้รับการปกป้อง

การไหว้สักการะอนุสาวรีย์วีรบุรุษประจำจังหวัดด้วยตนเอง ในดับบทบูชาจะมีถ้อยคำกล่าวเกี่ยวกับการปกป้องคุ้มครองอยู่ด้วยเสมอ เช่นบทบูชาสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช มีข้อความส่วนกลางว่า “ชะยะตุ ภาวัน สัพพะศัตรู วินาสสันติ” ถอดความจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทยได้ว่า ชะยะตุ หมายถึง จงมีชัยชนะ ภาวัน หมายถึง ความเป็นอยู่ ในบริบทคาถาอาจหมายถึง แก่ข้าพเจ้า สัพพะศัตรู หมายถึง ศัตรูทั้งปวง วินาสสันติ หมายถึง ย่อมพินาศไป ถอดความตามโครงสร้างภาษาไทยได้ว่า “ขอจงมีชัยแก่ข้าพเจ้า ศัตรูทั้งปวงที่มีอยู่จงพินาศสิ้นไป”

นอกจากนี้ยังเห็นได้จากอีกตัวอย่างหนึ่งในบทบูชาพระยาไชยสงคราม (เจ้าพ่อทพยช้าง) มีข้อความส่วนกลางของบทว่า “ชัยยะพลังศาสตัง ชัยะ ชัยยะ ชัยยะ โสตถิ ภาวันตุ เต” ถอดความจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทยได้ว่า ชัยยะ หมายถึง ชัยชนะ พลัง หมายถึง กำลัง ศาสตัง หมายถึง ความรู้ ชัยยะ ชัยยะ ชัยยะ หมายถึง จงมีชัย โดยเน้นให้เห็นถึงสามครั้ง และโสตถิ ภาวันตุ เต หมายถึง ขอความสวัสดิ์จงมีแก่ท่าน ถอดความตามโครงสร้างภาษาไทยได้ว่า “ด้วยพลังชัยชนะของพระศาสดา จงมีชัย ๆ ๆ ขอความสวัสดิ์จงมีแก่ท่านเถิด”

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าบทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดมีบทบาทหน้าที่ทางจิตใจที่ทำให้ผู้ที่มาสักการบูชารู้สึกว่าคุณได้รับการปกป้องจากอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของดวงวิญญาณวีรบุรุษประจำจังหวัด เมื่อพิจารณาบทบาทหน้าที่ทางจิตใจทั้ง 3 ประการที่กล่าวมาข้างต้นก็จะเห็นได้ว่าบทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดมีบทบาทหน้าที่สำคัญในการสร้างความมั่นคงทางจิตใจบทบาทหน้าที่ดังกล่าวสอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของศาสนาตามแนวคิดของ Malinowski

2.2 บทบาทหน้าที่ทางสังคม (Sociological function) ที่เกิดจากไหว้สักการะอนุสาวรีย์วีรบุรุษประจำจังหวัดเป็นบทบาทหน้าที่เชิงประจักษ์ที่ไม่ใช่ระดับส่วนบุคคลแต่เกิดขึ้นจากกลุ่มสังคม สามารถจำแนกได้ 2 ประการ ได้แก่ บทบาทหน้าที่ในการแสดงตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และบทบาทหน้าที่ในการเป็นศูนย์รวมใจระดับท้องถิ่น ดังนี้

2.2.1 บทบาทหน้าที่ในการแสดงตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

การไหว้สักการะและกล่าวคำบูชาอนุสาวรีย์วีรบุรุษประจำจังหวัด ทั้งข้าราชการและประชาชนที่เดินทางมาท่องเที่ยวมาทำงาน หรือคนต่างถิ่น เป็นการแสดงตนถึงการเคารพและยอมรับอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของวีรบุรุษองค์นั้น ๆ รวมถึงให้ผู้คนที่อาจเป็นญาติ เพื่อนหรือคนรู้จักที่รับรู้เกี่ยวกับการสักการะวีรบุรุษประจำจังหวัดได้มีสถานะเป็นดังพยานในการแสดงตนของบุคคลนั้นว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและได้รับการยอมรับจากกลุ่มคนในสังคมพื้นที่นั้นด้วย

2.2.2 บทบาทหน้าที่ในการเป็นศูนย์รวมใจระดับท้องถิ่นนิยม

บทบาทหน้าที่ในการเป็นศูนย์รวมใจระดับท้องถิ่นนิยมเกิดขึ้นกับประชาชนที่เกิดในจังหวัดนั้น รวมถึงกลุ่มข้าราชการที่โยกย้ายมาประจำตำแหน่งในพื้นที่ การไหว้สักการะและกล่าวคำบูชาอนุสาวรีย์วีรบุรุษประจำจังหวัดสร้างความรู้สึกร่วมกันอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่มคน รู้สึกเป็นลูกหลานของ “พ่อเมือง” หรือ “แม่เมือง” จนเป็นมนโสนานี้กร่วม ส่งผลให้เกิดความร่วมมือหรือประสานประโยชน์กันในกลุ่มสังคมได้ง่ายขึ้น

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าบทบาทหน้าที่ทางสังคมทั้งสองประการ ที่เกิดขึ้นจากการไหว้สักการะและกล่าวคำบูชาอนุสาวรีย์วีรบุรุษประจำจังหวัดสอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของศาสนาตามแนวคิดของ Malinowski โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทหน้าที่ในด้าน การประสานสังคม

3. ปัจจัยที่ทำให้การบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดได้รับความนิยม

ในด้านปัจจัยที่ทำให้การไหว้สักการะและการบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดได้รับความนิยม ผู้วิจัยจำแนกออกเป็น 2 ปัจจัย ได้แก่ การปลูกฝังจิตสำนึกท้องถิ่นนิยม และค่านิยมการฝากตัวเป็นลูกหลาน ดังนี้

3.1 การปลูกฝังจิตสำนึกท้องถิ่นนิยม

Natsupa (2010: 174) กล่าวถึงลักษณะสำนึกท้องถิ่นนิยมว่า ลักษณะพิเศษของสังคมไทย ณ ระดับท้องถิ่นมีความเป็นชุมชนเข้มข้น และ ณ ระดับส่วนกลาง รัฐและวัฒนธรรมจารีตมีความเข้มข้น ทำให้การเดินทางชุมชนสู่ความเป็นสมัยใหม่ควรเน้น ณ ระดับสังคมท้องถิ่น ทำให้สังคมระดับท้องถิ่นเป็นสังคมสมัยใหม่แบบชุมชนก่อน แล้วถักทอทำเครือข่ายกันขึ้นเป็นสังคมไทยส่วนกลาง สำหรับสังคมไทย ชุมชนและวัฒนธรรมชุมชนมีความเข้มแข็งที่สุด ณ ระดับท้องถิ่น จึงควรใช้ความเข้มแข็งนี้เป็นจุดเริ่มสร้างสังคมไทยสมัยใหม่

การสร้างอนุสาวรีย์วีรบุรุษประจำจังหวัด การจัดทำป้ายบพบูชา และการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงประจำปีเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งต่อการปลูกฝังจิตสำนึกท้องถิ่นนิยม เนื่องจากความเป็นวีรบุรุษไม่ได้ถูกจำกัดด้วยความแตกต่างทางด้านศาสนา ความเชื่อ หรือเชื้อชาติ ฯลฯ ทั้งนี้ภาครัฐได้มีบทบาทเป็นผู้ถ่ายทอดความสำคัญของวีรบุรุษประจำจังหวัดผ่านพิธีกรรมที่เป็นพิธีการ ในขณะที่เดียวกันภาคประชาชนก็ได้รับการปลูกฝังผ่านกิจกรรมที่ประชาชนได้มีโอกาสมีส่วนร่วม จนกระทั่งเกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประจำจังหวัดของตน อันนำไปสู่การปลูกฝังความหวงแหนและต้องการธำรงรักษารากเหง้าทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมกับพิธีกรรม

3.2 ค่านิยมการฝากตัวเป็นลูกหลาน

สังคมไทยเป็นสังคมแบบรวมกลุ่มที่ให้ความสำคัญกับความเป็นเครือญาติและการเคารพผู้อาวุโส ส่งผลให้มีค่านิยมการฝากตัวเป็นลูกหลานพ่อเมืองหรือแม่เมือง ผ่านการสักการะและบูชาอนุสาวรีย์วีรบุรุษประจำจังหวัด เมื่อประชาชนมีความรู้สึกถึงความผูกพันต่อวีรบุรุษประจำจังหวัดคู่เดียวกับการเคารพบรรพบุรุษในตระกูล ยิ่งเป็นการตอกย้ำการปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นลูกหลานของประชาชนที่มีต่อวีรบุรุษประจำจังหวัด ประกอบกับในภาษาไทยมีสำนวนว่า “ไปลามาไหว้” สะท้อนถึงพฤติกรรมที่พึงกระทำตามบรรทัดฐานมารยาทไทย เมื่อประชาชนให้ความเคารพต่อจิตวิญญาณวีรบุรุษประจำจังหวัดคู่เดียวกับการญาติผู้ใหญ่ จึงเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลให้มีการสักการบูชาจากประชาชนในท้องถิ่นไม่ขาดสาย

จากการสังเกตพบว่าผู้เข้าร่วมพิธีบวงสรวงวีรบุรุษประจำจังหวัดประจำปี รวมถึงผู้ที่เดินทางมาสักการะอนุสาวรีย์ในวันปกติ ในขณะที่กล่าวคำบูชาเสร็จแล้วเมื่อจะขอพรที่ตนเองปรารถนามักจะเรียกตนเองว่า “ลูกช้าง” หรือ “ลูกม้า” ในส่วนนี้อาจวิเคราะห์ได้ 2 มุมมอง กล่าวคือ 1) การแสดงตนว่าเป็นบริวารหรือข้าช่วงใช้ผู้จงรักภักดีต่อเจ้าเมือง ทั้งนี้เนื่องจาก “ช้าง” และ “ม้า” เป็นพาหนะสำคัญของการศึกในอดีต การเรียกตนเองในลักษณะดังกล่าวนี้ยิ่งไปขับเน้นคุณลักษณะความเป็น “วีรบุรุษ” แห่งการรบของดวงวิญญาณเจ้าเมือง และ 2) การแสดงความสัมพันธ์ในเชิงจิตวิญญาณ กล่าวคือ การเรียกตนเองในลักษณะดังกล่าวในบางกรณีมีความสัมพันธ์ว่าผู้ขอพรมีความเชื่อว่าตนเองเคยเกิดเป็น “ช้าง” หรือ “ม้า” หรือผู้มีส่วนสำคัญในการรบในอดีตชาติ จึงมีสายสัมพันธ์ให้เกิดมาหรือได้มาทำงานในจังหวัดนั้น ๆ ซึ่งมีความหมายโดยนัยคือเป็นลูกหลานของเจ้าเมืององค์นั้น ๆ ในปัจจุบันชาติ

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าการปลุกฝังจิตสำนึกท้องถิ่นนิยม และค่านิยมการฝากตัวเป็นลูกหลานเป็นปัจจัยสำคัญที่สืบเนื่องกันและสนับสนุนให้การบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดได้รับความนิยม เนื่องจากเมื่อมีการปลุกฝังจิตสำนึกท้องถิ่นนิยมให้รักและเคารพวีรบุรุษประจำจังหวัดแบบเดียวกับบรรพบุรุษของตระกูล หลักปฏิบัติดังกล่าวย่อมทำให้เกิดความผูกพันและนำไปสู่การสร้างสายสัมพันธ์ผ่านการสักการบูชา

สรุปและอภิปรายผลการศึกษา (Conclusion and Discussion)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดสรุปได้ว่า จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่าบทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดมีรูปแบบคำประพันธ์ 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) แต่งเป็นภาษาบาลี 2) แต่งเป็นภาษาบาลีแล้วมีบทถอดความเป็นภาษาไทย และ 3) บทบูชาที่กล่าวเป็นภาษาไทย ซึ่งบทบูชารูปแบบที่สุดท้ายยังไม่มีการทำป้ายบทบูชาหน้าอนุสาวรีย์ ส่วนบทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดที่มีคำประพันธ์เป็นภาษาบาลี ผู้วิจัยพบว่ามีกรรณียะ 2 ลักษณะ กล่าวคือ บทบูชาที่ร้อยเรียงตามหลักไวยากรณ์ภาษาบาลี และบทบูชาที่ร้อยเรียงแบบภาษาบาลีในวัฒนธรรมไทยที่ไม่เน้นการแปลคำศัพท์ตามพยัญชนะแต่ให้ความสำคัญการการแปลยกศัพท์มากกว่าการผันรูปตามวณะ (พจน์) วิภัตินาม หรือบุรุษตามหลักไวยากรณ์ภาษาบาลี รวมถึงมีการปนคำศัพท์ภาษาสันสกฤตที่สะกดแบบไทยในบทบูชาด้วย ลักษณะการประพันธ์ดังกล่าวนี้เป็นขบดั่งเดิมในการร้อยเรียงคาถาภาษาบาลีในวัฒนธรรมไทยที่มีมาอย่างยาวนาน เห็นได้จากการประพันธ์พงศาวดารเรื่องสังคีตยวงค์ สมเด็จพระวันรัตน์ วัดพระเชตุพนฯ นิพนธ์เป็นภาษาบาลีแต่อาจเรียกได้ว่ามีลักษณะเป็นบาลีไทย

ในด้านโครงสร้างบทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดสามารถจำแนกออกได้เป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนต้นมักปรากฏคำกล่าวนมัสการคุณพระรัตนตรัย หรือ อัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ส่วนกลางมักปรากฏการกล่าวนามวีรบุรุษ หรือ อัญเชิญดวงวิญญาณวีรบุรุษ การสรรเสริญคุณูปการวีรบุรุษ และการแสดงความเคารพ ในบางบทอาจมีคำถวายเครื่องสักการะอยู่ในโครงสร้างส่วนนี้ด้วย และส่วนท้ายอาจมีการขอพร รวมถึงในบางบทบูชาอาจอาจมีคำถวายเครื่องสักการะในตอนท้าย ทั้งนี้จากกล่าวได้ว่าโครงสร้างบทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดอาจมีลักษณะเดียวกับ “การสวดมนต์ กรวดน้ำและรับพรในวัฒนธรรมพุทธศาสนา ซึ่งมีโครงสร้างแบบการสักการะพระรัตนตรัย การอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ล่วงลับและจบด้วยการขอพรเพื่อขอสวัสดิมงคล” (Runra, 2019)

นอกจากการวิเคราะห์รูปแบบและโครงสร้างคำประพันธ์ภาษาบาลีในบทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดแล้ว ผู้วิจัยยังพบความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับพิธีกรรมที่ปรากฏในบทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดโดยประยุกต์แนวคิดของ Patton (2005) จากโครงสร้างเนื้อหาระดับข้อความในบทบูชาสามารถจำแนกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ ประการที่หนึ่ง “วีรบุรุษผู้กล้า” : ความสัมพันธ์ระหว่างประวัติศาสตร์รัฐชาติไทยกับวีรบุรุษประจำจังหวัด ในส่วนนี้ปรากฏข้อความสรรเสริญความเป็นผู้นำ ความเป็นนักรบ หรือความเป็นปราชญ์ของวีรบุรุษองค์นั้น ข้อความดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการเลือกยกย่องวีรบุรุษประจำจังหวัดเป็นผลมาจากคุณูปการที่ต้องเกี่ยวข้องกับรัฐชาติไทยส่วนกลางเสมอ

ประการที่สอง “เจ้าเมืองผู้เมตตา” : ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจศักดิ์สิทธิ์กับมนุษย์ ในส่วนนี้ปรากฏข้อความสรรเสริญในเชิงความเปรียบเกี่ยวกับวีรบุรุษประจำจังหวัดนั้นมีความเมตตาสูงดุจดั่งพระโพธิสัตว์ พระพรหม ผู้มีอำนาจอันประกอบด้วยคุณธรรม ผู้มีเมตตา ผู้มีกรุณา และผู้มีรูปงามน่าเลื่อมใส ข้อความดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์ศิโรราบต่ออำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดขึ้นจากการเชื่อมโยงคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามศาสนาและความเชื่อหลักของไทย คือ พุทธ พราหมณ์ และผี ในด้านเกี่ยวกับอำนาจความคุ้มครอง ซึ่งผู้บูชาคาดหวังว่าวิญญาณศักดิ์สิทธิ์นั้นจะมีต่อมนุษย์

ประการที่สาม “ลูกหลานขออน้อมสักการ” : ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับการยึดโยงผู้คนในสังคม ในส่วนนี้ปรากฏข้อความแสดงความเคารพผ่านชุดข้อความแสดงการนอบน้อม การบูชา การขอความสำเร็จ การขอให้วิญญาณศักดิ์สิทธิ์ดลบันดาล และการแสดงความกตัญญู ข้อความดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าอำนาจศักดิ์สิทธิ์สามารถเป็นศูนย์รวมใจของผู้คนในสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลายให้มีสถานะเดียวกัน คือ การเป็นลูกหลานพ่อเมืองหรือแม่เมืององค์เดียวกัน การสื่อสารในลักษณะดังกล่าวนี้สามารถหลอมรวมจิตใจให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันได้

นอกจากผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับพิธีกรรมที่ปรากฏในบทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดแล้ว ผู้วิจัยยังวิเคราะห์บทบาทหน้าที่และปัจจัยในการดำรงอยู่ของบทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดด้วย พบผลการศึกษามหาบทหน้าที่ที่น่าสนใจ

สามประการ คือ ประการแรก บทบาทหน้าที่ทางด้านจิตใจพบว่า บทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดสามารถเสริมความมั่นคงทางจิตใจ รวมถึงสร้างความรู้สึกที่ว่าตนได้รับการยอมรับทางสังคมภายในจิตใจของปัจเจกบุคคล และทำให้บุคคลนั้นรู้สึกถึงความพิเศษที่ตนเองได้รับการปกป้องจากอำนาจศักดิ์สิทธิ์

ประการที่สี่ บทบาทหน้าที่ทางสังคมพบว่า การกล่าวบทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดและการร่วมพิธีบวงสรวงวีรบุรุษประจำจังหวัดมีบทบาทหน้าที่ในการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มสังคมในระดับจังหวัด นอกจากนี้ยังมีบทบาทหน้าที่ในการเป็นศูนย์รวมใจระดับท้องถิ่น ซึ่งสร้างความกลมเกลียวและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในกลุ่มสังคมระดับจังหวัดได้

ประการสุดท้าย ปัจจัยที่ทำให้การบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดได้รับความนิยม พบว่าเป็นผลมาจากการปลูกฝังจิตสำนึกท้องถิ่นนิยม ซึ่งเป็นการขับเคลื่อนผ่านบทบูชาพร้อมกับกระบวนการทางพิธีกรรมในทุกองค์ประกอบของกิจกรรม รวมถึงค่านิยมการฝากตัวเป็นลูกหลาน ซึ่งเป็นรากเหง้าทางวัฒนธรรมในสังคมไทยที่มักจะสอนให้มี “ความอ่อนน้อมถ่อมตน” “การไปลามาไหว้” การสร้างมโนสำนึกความเป็นลูกหลานมีผลอย่างยิ่งต่อการสร้างความมั่นคงทางจิตใจ เนื่องจากปัจเจกบุคคลจะรู้สึกในลักษณะเดียวกับการได้รับการยอมรับ รวมถึงการมีตัวตนในฐานะผู้อ่อนน้อมวสุ ที่จะได้รับความเอ็นดูจากผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ ปัจจัยดังกล่าวนี้จึงเป็นแรงขับเคลื่อนที่สำคัญยิ่งที่ส่งผลให้การบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดได้รับความนิยม

จากที่กล่าวมาหากวิเคราะห์ตามแนวคิดบทบาทหน้าที่ของ Roger (1971) ที่ได้รวบรวมแนวคิดของ Malinowski เอาไว้ จะเห็นได้ว่าบทบาทหน้าที่สำคัญของบทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัด คือ บทบาทหน้าที่ในการสร้างความมั่นคงทางด้านจิตใจ และบทบาทหน้าที่ในการประสานสังคม แต่อย่างไรก็ตามบทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดก็ยังมีบทบาทหน้าที่ในการอธิบายและให้คำตอบเกี่ยวกับความเชื่อในสังคมด้วย กล่าวคือ บทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดสามารถตอบย้ำความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นความคิดความเชื่อเกี่ยวกับความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติที่อาจกล่าวได้ว่ามีอยู่ก่อนแล้วในสังคมมนุษย์แถบอุษาคเนย์ก่อนรับอิทธิพลพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับคติความเชื่อเกี่ยวกับ “ผู้มีบุญ” ในวัฒนธรรมไทย กล่าวคือดวงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ของผู้เป็นวีรบุรุษประจำจังหวัดมีสถานะเป็น “ผู้มีบุญ” จึงมีความชอบธรรมด้านอำนาจและอิทธิฤทธิ์ในการปกป้องรักษาและอำนวยพรให้กับผู้กล่าวคำบูชาหรือร่วมพิธีกรรมบวงสรวง จากที่กล่าวมาจึงอาจสรุปได้ว่าบทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดก็มีบทบาทหน้าที่ในการอธิบายว่าเพราะเหตุใดดวงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์นั้นจึงได้รับการยกย่องเป็นวีรบุรุษประจำจังหวัด และยังอธิบายกระบวนการทางความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติให้สอดคล้องกับบริบทพุทธศาสนาในสังคมไทยได้อีกด้วย

นอกจากบทบาทหน้าที่ตามแนวคิดของ Malinowski แล้ว หากพิจารณากระบวนการที่ประชาชนสักการบูชาอนุสาวรีย์วีรบุรุษประจำจังหวัด เมื่อกล่าวคำบูชาเสร็จแล้วมักมีการขอพรส่วนตนหรืออธิษฐานบอกล่าวเกี่ยวกับสิ่งที่ตนปรารถนาหรือความคับข้องใจของตนเอง โดยอาจมีการขอให้ดวงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์นั้นช่วยเหลือหรือดลบันดาลให้ปัญหานั้นคลี่คลาย กระบวนการดังกล่าวนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นบทบาทหน้าที่ใหม่ที่เพิ่มเติมจากแนวคิดของ Malinowski คือ บทบาทหน้าที่ผู้รับระบายนความทุกข์ กล่าวคือ บทบาทหน้าที่นี้เกิดขึ้นจากกระบวนการของมนุษย์ที่สื่อสารไปยังวิญญาณศักดิ์สิทธิ์โดยดวงวิญญาณของวีรบุรุษประจำจังหวัดทำหน้าที่เสมือนเป็นผู้รับฟังอย่างสงบ ไม่ตัดสิน ไม่กล่าวโทษ หรือไม่สั่งสอน แต่มนุษย์ก็รู้สึกได้ระบายนความในใจอย่างเจียบงันด้วยการอธิษฐานจิต กระบวนการนี้เป็นกระบวนการสื่อสารที่เกิดขึ้นภายในจิตใจจึงมีลักษณะเป็นความลับระหว่างมนุษย์กับอำนาจเหนือธรรมชาติที่ไม่ต้องเปิดเผยให้สังคมรับรู้เรื่องราวส่วนตน บทบาทหน้าที่ดังกล่าวนี้อาจมีความคล้ายกับบทบาทหน้าที่การสร้างความมั่นคงทางจิตใจของ Malinowski คือ สามารถทำให้เกิดความสบายใจได้เหมือนกัน ทว่าบทบาทหน้าที่ของ Malinowski มุ่งเน้นที่ผลของความมั่นคงทางใจที่เกิดขึ้นโดยที่มนุษย์อาจไม่รู้ตัวหรือไม่ได้ตั้งใจ แต่บทบาทหน้าที่ใหม่นี้ คือ ความจงใจที่มนุษย์ต้องการสื่อสารไปยังดวงวิญญาณวีรบุรุษประจำจังหวัดที่อุปมาเหมือนการที่ลูกหลานไปพ้องญาติผู้ใหญ่ เมื่อถูกกลั่นแกล้งรังแก โดยคาดหวังว่าญาติผู้ใหญ่จะช่วยเหลือเป็นที่พึ่ง บทบาทหน้าที่ใหม่นี้จึงต่างจากบทบาทหน้าที่การสร้างความมั่นคงทางจิตใจของ Malinowski แต่ก็มีคุณสมบัติที่คล้ายกันภายใต้บทบาทหน้าที่ทางจิตใจ

ความน่าสนใจของบทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดอีกประการหนึ่ง คือ จังหวัดที่ยังไม่ได้ทำป้ายบทบูชาหน้าอนุสาวรีย์วีรบุรุษประจำจังหวัด ในการประกอบพิธีบวงสรวงประจำปี “เจ้าพิธี” จะกล่าวคำอัญเชิญและคำบูชาเป็นภาษาไทย โดยในบางจังหวัดใช้การอัญเชิญด้วยภาษาไทยถิ่น เช่น จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดปราจีนบุรี มีการกล่าวบทบูชาด้วยภาษาถิ่นอีสาน ส่วนจังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดระนอง และจังหวัดสงขลา มีการกล่าวคำบูชาเป็นภาษาไทยมาตรฐาน ทั้งนี้ผู้วิจัยจำแนกข้อ

สันนิษฐานออกเป็น 2 ประการ กล่าวคือ จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดปราจีนบุรีนั้น พิธีบวงสรวงวีรบุรุษประจำจังหวัดประจำปีมีการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นท้องถิ่นอย่างชัดเจน จึงมีการใช้ภาษาถิ่นและการกล่าวคำบูชาแบบคล้ายทำนองสรภัญญ์พื้นถิ่นด้วย ส่วนจังหวัดอุบลราชธานี มีข้อน่าสังเกตว่ามีบทบูชาภาษาบาลีอยู่เฉพาะอนุสาวรีย์จำลองที่วัดหลวงซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ แต่ไม่นับบทบูชาภาษาบาลีดังกล่าวมาจัดทำป้ายบูชาบริเวณอนุสาวรีย์หลักประจำจังหวัด รวมถึงมิได้ใช้เป็นบทบวงสรวง ขณะที่จังหวัดระนอง และจังหวัดสงขลานั้น พิธีบวงสรวงวีรบุรุษประจำจังหวัดประจำปีมีการแสดงอัตลักษณ์การรับอำนาจการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล จึงเลือกใช้ภาษาไทยมาตรฐานเพื่อแสดงความจงรักภักดีซึ่งเป็นวัตถุประสงค์หลักวัตถุประสงค์หนึ่งในการจัดพิธีบวงสรวงประจำปีที่หน่วยราชการส่วนจังหวัดเป็นผู้กำหนดนโยบาย

อย่างไรก็ตามจากการเก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัย ผู้วิจัยสังเกตเห็นความเปลี่ยนแปลงของการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงวีรบุรุษประจำจังหวัดประจำปีในทุกปี ทั้งความเปลี่ยนแปลงทางด้านงบประมาณ รูปแบบการจัดพิธี และผู้นำประกอบพิธี ดังนั้นในอนาคตอาจเป็นไปได้ว่าอาจมีการทำป้ายบูชาหน้าอนุสาวรีย์วีรบุรุษประจำจังหวัดในจังหวัดที่ยังไม่ได้ทำป้ายบทบูชาในปัจจุบัน และอาจเปลี่ยนจากคำกล่าวบูชาภาษาไทยเป็นภาษาบาลีที่ประพันธ์ขึ้นใหม่ ทั้งนี้เนื่องจากหากวิเคราะห์ในเชิงความรู้ทางวัฒนธรรม ผู้คนในสังคมไทยส่วนใหญ่เข้าใจว่าภาษาบาลีเป็นภาษาศักดิ์สิทธิ์มีความเข้มขลัง ถึงแม้ว่าแท้จริงแล้วบทบาทสำคัญของภาษาบาลี คือ เป็นภาษาที่ธำรงรักษาพุทธศาสนาเป็นสำคัญแต่ในบริบทสังคมไทยภาษาบาลีก็ถือว่าเป็นภาษาศักดิ์สิทธิ์ทั้งฝ่ายพุทธและฝ่ายความเชื่อท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะการศึกษา (Research Recommendations)

บทความนี้อธิบายเฉพาะคติความเชื่อและบทบาทหน้าที่ในวิถีวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏผ่านบทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัดเท่านั้น แต่ยังมีประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับ “บทบูชาวีรบุรุษประจำจังหวัด” ทั้งในด้านพิธีกรรมประดิษฐ์ และการประกอบสร้างอัตลักษณ์ชุมชนด้วย

กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgments)

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “พิธีบูชาเจ้าเมืองประจำจังหวัด : พิธีกรรมประดิษฐ์กับการประกอบสร้างอัตลักษณ์เชิงความหมายวัฒนธรรม” กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (กองทุน ววน.) ทุนพัฒนานักวิจัยรุ่นกลาง ประจำปี 2566 และบริหารกองทุนภายใต้หน่วยวิจัยเฉพาะทางด้านการประยุกต์ต้นทุนทางวัฒนธรรมกับการสร้างมูลค่าด้านการท่องเที่ยว (Research Unit on the Application of Cultural Costs to Creating Value in Tourism) คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รายการเอกสารอ้างอิง (References)

- Eoseewong, N. (2004). *Songkhram Anusawari Kap Rat Thai. Nai Chat Thai Mueang Thai Baep Rian Lae Anusawari Wa Duai Watthanatham, Rat Lae Rup Kan Chit Samnuak*. [The War of Monuments and the Thai State. In the Thai Nation, Thai State, Textbooks, and Monuments: On Culture, State, and Forms of Consciousness]. Bangkok: Matichon. (In Thai)
- Vithidkul, J. (2020). *Mahāyuddhakāraṃsa: A Pali Version of Rachathirat*. Doctoral Dissertation, Ph.D. in Philosophy Program in Thai, Chulalongkorn University, Thailand. (In Thai)
- Jiensuwan, S. (2003). *An Analytical Study of Tham Khwan Texts and Ritual of the Thai, Phuan and Khmer Ethnic Groups in Changwat Chachoengsao*. Master's thesis, M.A. in Thai Languages, Chulalongkorn University, Thailand. (In Thai)

- Lévi-Strauss, C. (1964). *The Raw and the Cooked*. Weightman J., & Weightman, D. (Trans.). New York: Harper & Row.
- Lord, A. B. (1960). *The Singer of Tales*. Cambridge: Harvard University Press.
- Makrudin, S. (2023). Influence of Buddha-Jaya-Mangala Gatha on Thai Society. *Mahamakut Graduate School Journal*, 21(2), 169-182. (In Thai)
- Natsupa, C. (2010). *Kan Pen Samai Mai Kap Naokhit Chumchon*. [Modernity and the Concept of Community]. Bangkok: Creative Publishing. (In Thai)
- Parry, M. (1971). *The Making of Homeric Verse: The Collected Papers of Milman Parry*. Oxford: Oxford University Press.
- Patton, L. L. (2005). *Bringing the Gods to Mind: Mantra and Ritual in Early Indian Sacrifice*. Berkeley: University of California Press.
- Propp, V. (1968). *Morphology of The Folktale*. Scott, L. (Trans.). 2nd ed. Texas: University of Texas Press.
- Roger, M. K., & Felix, M. K. (1971). *New Perspectives in Cultural Anthropology*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Runra, P. (2004). *Sangitiyavansa: Language and Style*. Master's thesis, M.A. in Oriental Languages, Chulalongkorn University, Thailand. (In Thai)
- Runra, P. (2019). *Phasa Pali Khrueang Prung Taeng Haeng Phasa Wannakam Lae Kathichon Thai*. [Pali Language: The Elements of Enrichment in Thai Language, Literature, and Folklore]. Bangkok: Sam Loda Limited Partnership. (In Thai)
- Runra, P. (2023). Figure 2 *Sacred Invocation to Phraya Chai Sunthorn at Kalasin Province*.
- Runra, P. (2024). Figure 3 *Sacred Invocation to King Taksin the Great at Rayong Province*.
- Sri-on, S. (2007). *Invocation and Epilogue in Pali Literature: Concept, Form, and Language*. Master's thesis, M.A. in Oriental Languages, Chulalongkorn University, Thailand. (In Thai)
- Sri-on, S. (2021). Invocations for Buddha images in Amphoe Mueang Ubon Ratchathani. *Journal of Thai Studies*, 17(1), 121-151.
- The Executive Committee for the Celebration in Honour of His Majesty the King. (2001). *Watthanatham Phatthakan Thang Prawattisat Ekkalak Lae Phumpanya Changwat Chaiyaphum*. [Culture, Historical Development, Identity, and Wisdom of Chaiyaphum Province]. Bangkok: Ministry of Culture. (In Thai)